

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
природничо-географічний факультет
Мелітопольський відділ українського географічного товариства
Інститут геологічних наук Національної академії наук України
відділ морської геології
Таврійський державний агротехнологічний університет
кафедра екології та охорони навколишнього середовища

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ БАСЕЙНУ АЗОВСЬКОГО МОРЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Збірник наукових праць

Мелітополь – 2010

УДК 502.51(262.54)(066)
ББК 28.081

Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: Збірник наукових праць. – Мелітополь, 2010. – 158 с.

Збірник укладений за матеріалами конференції 15-17 вересня 2010 року «Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення». У відповідності до тематичних напрямів роботи конференції у збірнику викладені основні проблеми басейну Азовського моря як природної, господарської та історико-культурної території.

Редакційна колегія:

д.пед.н., проф. Аносов І.П. – голова оргкомітету
к.геол.н., доц. Молодиченко В.В. – заступник голови оргкомітету
д.геол.н., доц. Даценко Л.М.
к.геогр.н., проф. Н.М. Сажнева
к.геогр.н., доц. О.С. Арабаджи
к.геогр.н., доц. В.П. Воровка

*Друкується за рішенням ради природничо-географічного факультету
Мелітопольського державного педагогічного університету
ім. Б.Хмельницького
(протокол №1 від 30.08.2010 р.)*

Точка зору редакційної колегії не завжди збігається з позицією авторів

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наданих матеріалів

ГЕОЛОГІЯ ТА ГЕОМОРФОЛОГІЯ БАСЕЙНУ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

<i>Ворожка В.П.</i> Коси "азовського типу" як складова Приазовської парадинамічної системи.....	4
<i>Даценко Л.Н.</i> Вивипариди (Mollusca, Viviparogidea) из антропогенных отложений Приазовья.....	9
<i>Князькова І.Л., Калашник Л.П.</i> Основні фактори зміни екологічного стану навколишнього середовища у зоні впливу металургійних комбінатів м. Маріуполя.....	13
<i>Непша О.В.</i> Короткий нарис історії досліджень кіс та пересипів північного узбережжя Азовського моря.....	16
<i>Тимашова В.И.</i> Изучение гравитационных геологических процессов побережья Азовского моря с одаренными школьниками	20

ГІДРОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН БАСЕЙНУ ТА ЙОГО МОНІТОРИНГ

<i>Гисдашев В.М.</i> Протитечія в гирлі річки Таценак: факти існування.....	24
<i>Данильченко О.С., Корнус А.О.</i> Сучасні підходи щодо вивчення територіально-гідрологічних структур.....	28
<i>Дегтяренко Е.В., Митяй І.С.</i> Мониторинг состояния молдосков приустьевых участков рек, впадающих в Азовское море.....	34
<i>Демченко В.А.</i> Особенности и закономерности формирования ихтиофауны Азовского бассейна под влиянием изменений климата.....	36
<i>Демченко Н.А.</i> Динаміка основних показників гідрохімічного режиму річок Північно-Західного Приазов'я.....	38

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БАСЕЙНОВИХ СИСТЕМ

<i>Арабаджі О.С., Левада О.М.</i> До питання створення Приазовського національного природного парку.....	40
<i>Гришко С.В.</i> Алтагірське лісництво як лісокультурний ландшафт узбережжя Молочного лиману.....	43
<i>Мальчикова Д.С.</i> Методологічні орієнтири геопланування приморських регіонів.....	46
<i>Михайлов В.А.</i> Влияние Азовского моря на континентальность климата Крымского Присивашья.....	50
<i>Пилипенко І.О.</i> Особливості формування систем типу «центр-периферія» в межах приморських територій.....	53
<i>Прохорова Л.А.</i> Визначення факторів та зон екологічного ризику Північно-Західного узбережжя Азовського моря.....	58
<i>Шилова Л.Г.</i> Завбачити, запобігти і попередити виклики морю, які завдає йому природа і людина неможливо, але треба бути завжди готовими до ліквідації їх наслідків.....	63

РЕКРЕАЦІЯ І ТУРИЗМ У БАСЕЙНІ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

<i>Арсененко І.А.</i> Умови та чинники територіальної організації туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні.....	68
<i>Байтеряков О.З.</i> Розвиток пішохідного туризму в Запорізькому регіоні.....	70
<i>Бондарець Д.С.</i> Про перспективи використання природно-заповідного фонду Запорізької області для рекреації та туризму.....	72
<i>Донченко Л.М., Леушина О.А.</i> Удосконалення функціонального зонування м. Приморська для цілей рекреації.....	75
<i>Марченко О.А.</i> Функціонування туристичної індустрії в Запорізькій області та перспективи її розвитку.....	77
<i>Орловська Т.О.</i> Рекреаційно-курортні можливості узбережжя Азовського моря.....	80
<i>Сажисєва Н.М.</i> Пріоритетні напрямки конкурентоздатності України на ринку туристичних послуг.....	81
<i>Сорокіна Ц.В.</i> Участь спеціалізованих парків в організації короткочасного відпочинку (на прикладі парку культури і відпочинку ім. М. Горького).....	84

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ І КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Байдиков К.А.</i> История развития селитебных ландшафтов на территории Запорожской области.....	85
<i>Вишневецький В.І.</i> Острів Тузла – природні та політичні проблеми.....	90
<i>Воронін Д.Є.</i> Питання готовності вчителів фізичної культури до краєзнавчо-туристичної роботи у професійній діяльності.....	93
<i>Крылов Н.В.</i> Историко-географический анализ заселения территории Акимовского района (1783-1917 гг.).....	97
<i>Малютіна Н.О.</i> Историко-культурні і краєзнавчі пошуки студентів училища культури.....	102
<i>Половка С.Г.</i> Историчний зріз еволюції розвитку поглядів на землеустрій.....	108

СУЧАСНИЙ СТАН НАЗЕМНИХ ТА ВОДНИХ ЕКОСИСТЕМ І ЛАНДШАФТІВ

<i>Барабоха Н.М.</i> Стан та сучасні проблеми функціонування екосистеми Молочного лиману.....	112
<i>Волох А.М.</i> Можливий вплив вітрових електростанцій на кажанів у Приазов'ї.....	114
<i>Воровак В.П., Демченко В.О., Коломійчук В.П.</i> Екологічні наслідки антропогенних змін ландшафтів Арабатської стрілки.....	116
<i>Зав'ялова Т.В.</i> Лишайники лісокультурного ландшафту «Старобердянський ліс».....	123
<i>Іванова В.М.</i> Антропогенное воздействие на экологическое состояние побережья Азовского моря.....	126

Список літератури і джерел

1. Гидрологический ежегодник: В 6 т. / Управление Гидрометеорологической службы УССР. – Ленинград. - Т.2: Бассейны Черного и Азовского морей (без Кавказа)(1950 – 1970 гг.). - Вып. 6.
2. Гидрохимический бюллетень / Украинское республиканское управление по гидрометеорологии и контролю природной среды. – Киев. – 1979 – 1983 гг.
3. Гидрохимический бюллетень / Управление Гидрометеорологической службы УССР. – Киев. – 1971 – 1978 гг.
4. Ежегодные данные о качестве поверхностных вод суши / Украинское республиканское управление по гидрометеорологии и контролю природной среды. – Т.2: Украинская ССР. – Вып. 3. - Киев. – 1984 – 1990 гг.
5. Ежегодные данные о качестве поверхностных вод суши / Украинское республиканское управление по гидрометеорологии и контролю природной среды. – Вып. 3. - Киев. – 1991 – 2007 гг.

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БАСЕЙНОВИХ СИСТЕМ

Арабаджі О.С., Левада О. М.

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького
e.s.arab@mail.ru

До питання створення Призовського національного природного парку

Запорізька область належить до найбільш промислово і аграрно розвинених регіонів України. Динамічний економічний розвиток, з одного боку, сприяв створенню потужного господарського потенціалу області, а з іншого – прискореним процесам деградації природних територій. Для відновлення екологічного балансу необхідно, на наш погляд, активніше створювати і розвивати природно-заповідний фонд регіону.

Об'єкти і території природно-заповідного фонду (ПЗФ) складають ділянки суші і водного простору, природні комплекси, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та інші цінності і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримки загального екологічного балансу.

Відповідно до Закону "Про природно-заповідний фонд України" ПЗФ є національним надбанням країни. Порядок створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду визначається статтями 51 – 53 цього Закону, а також іншими нормативно-правовими актами [1].

На сьогодні в Запорізькій області є 311 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею близько 71,9 тис. га, з них загальнодержавного значення – 22 об'єкти площею понад 57,4 тис. га, місцевого значення – 288 об'єктів площею більше 15,4 тис. га. Серед об'єктів загальнодержавного значення в області є 12 заповідників, 7 пам'яток природи, а також

природний заповідник, національні природні парки, парк-пам'ятник садово-паркового мистецтва [7].

Мережа ІЗФ регіону значно розширилася після створення в 2006 році першого на території області національного природного парку "Великий Луг" у Василівському районі. У лютому 2010 року підписано Указ Президента про створення в межах Запорізької області другого за величиною в Україні національного природного парку "Приазовський" [3]. Створення парків дозволило збільшити відсоток заповідного фонду області до 4,1%, хоча і цей показник не відповідає необхідним нормативам природоохоронного законодавства України і стратегії планування.

Національний природний парк (НПП) є поліструктурною багатofункціональною організацією, створеною для виконання завдань збереження природних комплексів, проведення рекреаційної, наукової і освітньої діяльності [4].

Як наукова і освітня установа природний парк здійснює регіональний моніторинг, дослідження природних комплексів і їхніх змін в умовах рекреаційного використання; розробляє наукові рекомендації з охорони природного довкілля і ефективного використання природних ресурсів; бере участь в екологічній експертизі проектів; веде екологічну освітньо-виховну роботу (створення музеїв, навчальних стежок, лабораторій.); сприяє підготовці фахівців з охорони довкілля і екологічного менеджменту.

Як об'єкт господарювання природний парк встановлює різні режими природокористування відповідно до функціонального зонування; забезпечує охорону, використання, відтворення природних і історико-культурних комплексів і об'єктів; обслуговує відвідувачів, створює умови для організованого туризму, відпочинку і інших видів рекреаційної діяльності; веде господарську діяльність для забезпечення функціонування парку.

Національний природний парк "Приазовський" є базовою ланкою Азово-Чорноморського екологічного коридору національної екологічної мережі України. Над створенням національного парку більше десяти років працювали фахівці Державного управління охорони природного довкілля в Запорізькій області, наукові співробітники Мелітопольського державного педагогічного університету, Інституту біорізноманіття наземних і водних екосистем України, Азово-Чорноморської орнітологічної станції, а також громадські крау. Роботи зі створення НПП "Приазовський" проводилися в межах регіональної, державної і міжнародної політики України з охорони довкілля.

Національний природний парк "Приазовський" створено на території Якимівського, Приазовського, Мелітопольського, Бердянського і Приморського районів, міст Бердянська і Приморська. До нього входять акваторії Молочного і Утлюкського лиманів, озеро Сивашик і шельфові зони Азовського моря. На території парку знаходяться 44 населені пункти, де проживає більше 34 тисяч чоловік. Загальна площа НПП "Приазовський" складає 187 532 га, з них 99 471 га - акваторія моря [5].

Ландшафтну і біологічну цінність парку складають унікальні приазовські коси і лимани, що краще всього збереглися в межах Запорізької

області. Цінність території доповнюється бальнеологічними і історико-культурологічними ресурсами, на основі яких можливий розвиток різних форм туризму. Багатий фольклорний край з етнічною різноманітністю і пам'ятниками археології доповнює комплексну оцінку природно-заповідної території.

Нині триває робота з організації парку і узгодження відведення земель, виділення на великомасштабних картах землеустрою меж усіх зон майбутнього природного парку. За попереднім функціональним зонуванням до заповідної зони віднесено 5 285 га суші та 12 272 га акваторії, зони регульованої рекреації - 8 372 га суші, стаціонарної рекреації - 2 160 га і господарської зони - 72 243 га суші і 86 199 га Азовського моря [6].

Із загальної площі близько 11% території НПП "Приазовський" планується віднести до заповідної зони. До неї входять острови Дзендзик, які й раніше були заповідною територією. Близько 9% площі НПП буде віднесено до зони регульованої рекреації. З міських територій під парк відійдуть ландшафтний заповідник "Оголовок Бердянської коси", заплава річки Берда. У зоні регульованої рекреації може проводитися короткостроковий відпочинок і оздоровлення населення, огляд живописних і пам'ятних місць. Тут можна організовувати туристичні маршрути і екологічні стежки, але промисловий лов риби заборонено.

Всього 0,8% площі парку планується віднести до зони стаціонарної рекреації, призначеної для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів та інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку. Сюди увійдуть існуючі культурно-оздоровчі установи. Велика частина НПП "Приазовський" – 79,5% загальної площі, в т.ч. двокілометрова прибережна зона Азовського моря – увійде до господарської зони.

Однією з проблем, що виникли в ході організаційних робіт, є те, що місцеві керівники і населення досі сприймають створення національного природного парку тільки як вилучення земель і заборона на проведення в його межах господарської діяльності. На наш погляд, потрібна цілеспрямована роз'яснювальна робота, в процесі якої доводитимуться до відома позитивні аспекти створення НПП, у тому числі: залучення інвестицій, податкові пільги, збільшення надходжень до місцевого бюджету, нові робочі місця, розширення ринків збуту своєї продукції, збереження соціально-культурної сфери села і т.д.

Досвід багатьох країн показує, що позитивний ефект при організації НПП дає створення громадських рад (комітетів), які можуть сприяти паркам в досягненні основної мети, виконуючи дорадчі і консультативні функції. До ради можуть входити глави районів і міст, представники державних органів національного, регіонального і місцевих рівнів, представники лісових, сільськогосподарських і промислових підприємств, природоохоронних і наукових організацій. Залучення представників органів різного рівня, місцевих жителів дозволить забезпечити баланс між широкими загальнонаціональними інтересами, інтересами місцевої влади і повсякденними інтересами місцевого населення.

Список літератури і джерел

1. Закон України "О природно-заповедном фонде Украины" от 16.06.1992 г.
2. Закон України "Об Общегосударственной программе формирования национальной экологической сети Украины на 2000-2015 годы" от 21.09.2000 г.
3. Указ Президента Украины «О создании Приазовского национального природного парка» (№ 154/2010) от 10 февраля 2010 г.
4. Методические рекомендации по разработке Положений о территориях и объектах ПЗФ Украины. Утверждены приказом Главного управления национальных природных парков и заповедного дела Минэкобезопасности Украины от 20.05.1999 г.
5. <http://vedomosti.berdvansk.biz/content>
6. <http://kontrv.net/news/>
7. <http://portmone.name/index.php/images/stories/>

Гришко С.В.

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського
gryshko245@gmail.com

Алтагірське лісництво як лісокультурний ландшафт узбережжя Молочного лиману

Вивчення Алтагірського лісництва як лісокультурного ландшафту має як теоретичне, так і практичне значення. Актуальність питання підтверджується все більш інтенсивним проявом несприятливих природних процесів на півдні України (водна і вітрова ерозія, пилові бурі, зсуви ґрунту тощо).

Мета статті полягає в географічному аналізі розвитку Алтагірського лісництва як лісокультурного ландшафту на узбережжі Молочного лиману.

Алтагірське лісництво – зоологічний заказник загальнодержавного значення з 1974 року. Знаходиться у Якимівському районі Запорізької області в однойменному урочищі на правому березі Молочного лиману Азовського моря. Східною межею лісництва виступає берегова лінія лиману, яка є досить нестійкою внаслідок затоплення чітко вираженої прилиманної тераси під час коливань рівня води у лимані й Азовському морі. Північна, західна та південна межі Алтагірського лісництва не мають природних кордонів бо розташовані на рівнинному плато і відмежовуються від сусідніх територій антропогенними утвореннями – польовими дорогами та кордонами населених пунктів.

Алтагірське лісництво перебуває у підпорядкуванні Мелітопольського лісомисливського господарства. Назва має тюркське походження та означає місце, розташоване під довгим горбом. Нині це оазис серед типового південного степу. Створення лісництва пов'язане з іменем видатного українського лісівника П.М. Сивницького, який у 1899 році висадив перші саджанці дерев. Нині ліс займає площу 1193 га, виконує важливу ґрунтозахисну функцію – затримання рухливих пісків.

У геоморфологічному відношенні територія лісництва різко розмежовується на дві нерівні частини: невелику низинну прилиманну ділянку, розміщену на північному сході території лісництва, і основну частину, розташовану на підвищеному плато (надлиманна тераса). Межею